

TERMINAL HOLATDAGI BEMORLARGA HAMSHIRALIK PARVARISHI VA PALLIATIV YORDAMNING AHAMIYATI

Sattorova Rayxon Jumanniyozova

Urganch Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi

“Terapiya” kafedrası o‘qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20326749>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada terminal holatdagi bemorlarga hamshiralik parvarishini tashkil etish, palliativ yordamning asosiy tamoyillari hamda bemor va uning oila a‘zolariga ko‘rsatiladigan tibbiy-psixologik yordam masalalari yoritilgan. Shuningdek, og‘riq sindromini nazorat qilish, simptomatik davolash, gigiyenik parvarish va bemor ruhiy holatini qo‘llab-quvvatlashning zamonaviy usullari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Hamshiralik parvarishining terminal bosqichdagi bemor hayot sifatini yaxshilashdagi o‘rni asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: palliativ yordam, terminal holat, hamshiralik parvarishi, simptomatik davolash, og‘riq sindromi, hospis, reabilitatsiya, psixologik yordam, onkologik kasalliklar, parvarish.

Kirish

Zamonaviy tibbiyotning muhim yo‘nalishlaridan biri og‘ir va davolab bo‘lmaydigan kasalliklarga chalingan bemorlarga sifatli parvarish ko‘rsatish hisoblanadi. Terminal holatdagi bemorlar organizmida kasallikning qaytmas bosqichi rivojlangan bo‘lib, davolashning asosiy maqsadi kasallikni to‘liq bartaraf etish emas, balki bemorning hayot sifatini yaxshilash, og‘riqni kamaytirish va ruhiy qo‘llab-quvvatlashdan iborat bo‘ladi.

Terminal holatlar ko‘pincha onkologik kasalliklar, og‘ir yurak-qon tomir yetishmovchiligi, buyrak va jigar yetishmovchiligi, nevrologik kasalliklar hamda surunkali degenerativ patologiyalar natijasida yuzaga keladi. Bunday bemorlar doimiy tibbiy kuzatuv va hamshiralik parvarishiga muhtoj bo‘ladi.

So‘nggi yillarda palliativ yordam tizimini rivojlantirishga katta e‘tibor qaratilmoqda.

Palliativ yordamning asosiy vazifasi bemorning jismoniy azoblarini kamaytirish, psixologik holatini qo‘llab-quvvatlash va uning hayotining so‘nggi bosqichida insoniy qadriyatini saqlab qolishdan iboratdir.

Hamshiralik ishi terminal holatdagi bemorlarga yordam ko‘rsatishda alohida o‘rin tutadi.

Chunki hamshira bemor bilan eng ko‘p muloqot qiladigan tibbiyot xodimi hisoblanadi.

Shu sababli hamshiraning bilim va kasbiy mahorati bemorning umumiy holatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Tahlil va Natijalar

Terminal holat organizm hayot faoliyatining og‘ir buzilishi bilan kechadigan va o‘lim xavfi yuqori bo‘lgan patologik jarayon hisoblanadi. Ushbu holatda organizmning kompensator-moslashuv mexanizmlari keskin susayadi hamda hayotiy muhim organlar faoliyatida chuqur o‘zgarishlar yuz beradi. Terminal holatlar ko‘pincha og‘ir travmalar, yurak-qon tomir yetishmovchiligi, onkologik kasalliklar, sepsis, og‘ir nafas yetishmovchiligi yoki surunkali kasalliklarning oxirgi bosqichlarida kuzatiladi.

Terminal holat organizmning asta-sekin hayot faoliyatini yo‘qotib borishi bilan xarakterlanadi. Bu jarayon bir necha ketma-ket bosqichlarda rivojlanadi va har bir bosqichning o‘ziga xos klinik belgilari mavjud.

Predagonal holat terminal bosqichning boshlang'ich davri hisoblanadi. Ushbu davrda markaziy nerv tizimi, yurak-qon tomir tizimi va nafas olish faoliyati buzila boshlaydi. Bemorda hushning chalkashishi yoki qisqa muddatli yo'qolishi kuzatiladi. Arterial bosim pasayadi, puls sust va notekis bo'ladi, nafas olish yuzaki hamda tezlashgan holga keladi. Teri oqarib, sovuq ter bosishi mumkin. Organizm bu davrda hali ma'lum darajada kompensator imkoniyatlarini saqlab qoladi, ammo ular tezda tugab boradi.

Agoniya bosqichi terminal holatning eng og'ir davrlaridan biri hisoblanadi. Bu bosqichda organizmning hayotiy funksiyalari maksimal darajada buziladi. Nafas olish notekis va chuqur bo'lib, patologik nafas turlari paydo bo'ladi. Yurak faoliyati keskin sustlashadi, arterial bosim deyarli aniqlanmaydi. Hush yo'qoladi, reflekslar pasayadi. Agoniya organizmning hayot uchun so'nggi kurashi sifatida tavsiflanadi.

Klinik o'lim yurak faoliyati va nafas olishning to'xtashi bilan xarakterlanadi. Ammo ushbu davrda markaziy nerv tizimida qaytmas o'zgarishlar hali to'liq rivojlanmagan bo'ladi. Shu sababli klinik o'limning dastlabki 4–6 daqiqasida reanimatsion choralar samarali o'tkazilsa, bemorni hayotga qaytarish imkoniyati mavjud bo'ladi. Klinik o'limda bemorda puls aniqlanmaydi, nafas yo'qoladi, hush bo'lmaydi va qorachiqlar kengayadi.

Biologik o'lim esa organizmda qaytmas o'zgarishlarning yuzaga kelishi bilan xarakterlanadi. Ushbu bosqichda markaziy nerv tizimi hujayralari nobud bo'ladi va organizmni qayta tiklash imkonsiz bo'lib qoladi. Biologik o'limning asosiy belgilari murda dog'lari, tana sovishi va mushaklarning qotishidir.

Terminal holat bosqichlarini to'g'ri aniqlash reanimatsion yordam va hamshiralik parvarishini o'z vaqtida tashkil qilishda muhim ahamiyatga ega.

Terminal holatdagi bemorlarda turli klinik muammolar kuzatiladi. Ushbu muammolar bemorning umumiy holatini og'irlashtiradi va doimiy tibbiy hamda hamshiralik nazoratini talab qiladi.

Og'riq sindromi. Og'riq terminal bosqichdagi bemorlarning eng asosiy shikoyatlaridan biridir. Ayniqsa, onkologik kasalliklarda kuchli va surunkali og'riq kuzatiladi. Og'riq bemorning uyqusini buzadi, ishtahasini kamaytiradi va ruhiy tushkunlikni kuchaytiradi.

Og'riq darajasini baholash uchun vizual analog shkala keng qo'llaniladi. Davolashda nosteroid yallig'lanishga qarshi vositalar, opioid analgetiklar va sedativ preparatlardan foydalaniladi.

Nafas yetishmovchiligi. Terminal holatdagi bemorlarda nafas qisishi, hansirash va gipoksiya tez-tez kuzatiladi. Nafas yetishmovchiligi bemorda qo'rquv hissini kuchaytiradi. Shu sababli kislorod terapiyasi va bemorni yarim o'tirgan holatda joylashtirish muhim ahamiyatga ega.

Ovqatlanish buzilishlari. Kasallikning terminal bosqichida organizmda moddalar almashinuvi buziladi. Bemorda ishtaha pasayadi, ozib ketish va suvsizlanish rivojlanadi. Zarur hollarda enteral yoki parenteral oziqlantirish qo'llaniladi.

Psixologik muammolar. Terminal bosqichdagi bemorlarda depressiya, qo'rquv, yolg'izlik hissi va o'limdan xavotir tez-tez kuzatiladi. Shu sababli psixologik qo'llab-quvvatlash davolash jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi.

Terminal holatdagi bemorlarga hamshiralik parvarishi kompleks va uzluksiz olib boriladi.

Hamshira bemorning jismoniy, ruhiy va gigiyenik ehtiyojlarini qondirishda muhim rol o'ynaydi.

Bemor holatini kuzatish. Hamshira bemorning pulsini, arterial bosimini, nafas sonini, tana haroratini va hush holatini muntazam nazorat qiladi. Og'riq darajasi ham doimiy baholanib boriladi. Bemor ahvalidagi har qanday o'zgarish zudlik bilan shifokorga ma'lum qilinadi.

Gigiyenik parvarish. Terminal holatdagi bemorlar ko'pincha mustaqil harakatlana olmaydi. Shu sababli teri parvarishi, og'iz bo'shlig'i gigiyenasi, choyshablarni almashtirish va yotoq yaralarining oldini olish katta ahamiyatga ega.

Yotoq yaralari rivojlanishining oldini olish uchun bemorning holati muntazam o'zgartirib turiladi, maxsus yumshoq moslamalardan foydalaniladi va teri holati nazorat qilinadi.

Ovqatlantirish va suyuqlik nazorati. Hamshira bemorning ovqat qabul qilishini kuzatadi va suyuqlik balansini nazorat qiladi. Zarur hollarda zond orqali oziqlantirish yoki vena ichiga suyuqlik yuborish amalga oshiriladi.

Psixologik yordam. Terminal holatdagi bemorlar bilan samimiy va muloyim muloqot qilish juda muhimdir. Hamshira bemorning ruhiy holatini qo'llab-quvvatlaydi, uning qo'rquv va xavotirlarini tinglaydi hamda oila a'zolari bilan yaqin aloqani saqlashga yordam beradi.

Og'riqni nazorat qilish. Analgetik preparatlarni o'z vaqtida va to'g'ri dozada qo'llash hamshiraning muhim vazifalaridan biridir. Dorilarning samarasi va nojo'ya ta'sirlari muntazam kuzatib boriladi.

Shunday qilib, terminal holatdagi bemorlarga sifatli hamshiralik parvarishi ko'rsatish bemorning jismoniy azoblarini kamaytirish, ruhiy holatini yaxshilash va uning hayotining so'nggi bosqichida insoniy qadr-qimmatini saqlab qolishda muhim ahamiyatga ega.

Palliativ yordam tizimida rehabilitatsiya va oila a'zolari bilan ishlash muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Terminal holatdagi bemorlarga ko'rsatiladigan yordam faqat tibbiy muolajalar bilan cheklanib qolmaydi. Ushbu jarayonda bemorning ruhiy holati, ijtimoiy muhitga moslashuvi hamda yaqinlarining psixologik tayyorgarligi ham katta ahamiyat kasb etadi. Shu sababli palliativ yordam kompleks yondashuv asosida amalga oshiriladi.

Terminal bosqichdagi bemorlar ko'pincha doimiy parvarishga muhtoj bo'ladi. Bemorning ovqatlanishi, gigiyenik parvarishi, og'riqni nazorat qilish va yotoq yaralarining oldini olishda oila a'zolarining ishtiroki muhim hisoblanadi. Hamshira oila a'zolariga bemorni parvarish qilishning asosiy qoidalarini tushuntiradi, gigiyena choralari o'rgatadi va dori vositalarini to'g'ri qo'llash bo'yicha tavsiyalar beradi.

Ayniqsa, uy sharoitida palliativ yordam ko'rsatilayotgan bemorlarda yaqin qarindoshlarning bilim va ko'nikmalari muhim rol o'ynaydi. Hamshira oila a'zolariga bemorni to'g'ri yotqizish, ovqatlantirish, yotoq yaralarining oldini olish va nafas yetishmovchiligi paytida yordam ko'rsatish usullarini amaliy tarzda tushuntiradi. Bu esa bemor holatini yengillashtirish va asoratlarni kamaytirishga yordam beradi.

Terminal holatdagi bemorlar ko'pincha o'zlarini yolg'iz va jamiyatdan ajralgandek his qiladilar. Shu sababli oila a'zolarining ruhiy qo'llab-quvvatlashi muhim ahamiyatga ega. Yaqin insonlarning mehribonligi, samimiy munosabati va e'tibori bemorning ruhiy holatini yaxshilaydi hamda xavotir hissini kamaytiradi.

Bemorning vafotidan keyin ham oila a'zolari jiddiy psixologik stressni boshdan kechiradilar. Ayrim hollarda yaqin insonni yo'qotish depressiya, tushkunlik va uzoq davom etuvchi ruhiy iztiroblarga olib kelishi mumkin. Shu sababli palliativ yordam tizimida oila a'zolariga psixologik yordam ko'rsatish muhim yo'nalish hisoblanadi.

Psixologik yordam davomida mutaxassislar oila a'zolariga ruhiy qo'llab-quvvatlash ko'rsatadi, ularning stress va qayg'uni yengib o'tishiga yordam beradi.

Ayrim hollarda psixologik maslahat va individual suhbatlar o'tkaziladi. Bu jarayon yaqin insonini yo'qotgan oilalarning ruhiy tiklanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Reabilitatsiya jarayonida bemorning imkon qadar faol hayot tarzini saqlab qolishiga yordam beriladi. Davolovchi jismoniy mashqlar, massaj, fizioterapevtik muolajalar va psixologik treninglar bemorning umumiy holatini yaxshilashga xizmat qiladi. Hatto terminal bosqichda ham insonning jismoniy va ruhiy qulayligini ta'minlash tibbiyotning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Muhokama

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, terminal holatdagi bemorlarga ko'rsatiladigan sifatli hamshiralik parvarishi bemor hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Ayniqsa, og'riq sindromini samarali nazorat qilish, gigiyenik parvarish va psixologik qo'llab-quvvatlash bemorning ruhiy va jismoniy holatini barqarorlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy palliativ yordam konsepsiyasida bemorning nafaqat jismoniy, balki ruhiy, ijtimoiy va ma'naviy ehtiyojlariga ham alohida e'tibor qaratiladi. Chunki terminal holatdagi bemorlar ko'pincha qo'rquv, xavotir va yolg'izlik hissini boshdan kechiradilar. Shu sababli insonparvarlik tamoyillariga asoslangan yondashuv muhim hisoblanadi.

Palliativ yordam tizimini rivojlantirish bugungi kunda jahon tibbiyotining dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Ko'plab davlatlarda hospis xizmatlari, uy sharoitidagi palliativ yordam va maxsus reabilitatsion markazlar faoliyati kengaymoqda. Bu esa terminal bosqichdagi bemorlarga sifatli yordam ko'rsatish imkoniyatlarini oshirmoqda.

Shuningdek, terminal holatdagi bemorlar bilan ishlaydigan hamshiralar uchun maxsus tayyorgarlik muhim ahamiyatga ega. Hamshira nafaqat tibbiy bilimlarga, balki yuqori kommunikativ va psixologik ko'nikmalarga ham ega bo'lishi kerak. Bemor va uning oila a'zolari bilan to'g'ri muloqot qilish, empatiya ko'rsatish va ruhiy qo'llab-quvvatlash hamshiralik ishining ajralmas qismi hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, multidissiplinar yondashuv — ya'ni shifokor, hamshira, psixolog va ijtimoiy xodimlarning hamkorlikda ishlashi palliativ yordam samaradorligini sezilarli oshiradi. Ayniqsa, og'riqni nazorat qilish va bemorning ruhiy holatini qo'llab-quvvatlash kompleks yordamning asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi.

Shu bilan birga, palliativ yordam tizimida aholi orasida tibbiy savodxonlikni oshirish ham muhimdir. Chunki ko'plab oilalar terminal holatdagi bemorni qanday parvarish qilishni bilmaydi. Bu esa bemor holatining og'irlashishiga va psixologik muammolarning kuchayishiga sabab bo'lishi mumkin.

Demak, terminal holatdagi bemorlarga ko'rsatiladigan hamshiralik parvarishi va palliativ yordam inson hayotining eng murakkab davrida bemorning jismoniy va ruhiy azoblarini kamaytirishga xizmat qiluvchi muhim tibbiy-ijtimoiy yo'nalish hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, terminal holatdagi bemorlarga hamshiralik parvarishi va palliativ yordam ko'rsatish zamonaviy tibbiyotning muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu yordam turi bemorning jismoniy azoblarini kamaytirish, ruhiy holatini qo'llab-quvvatlash va hayot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Hamshira terminal bosqichdagi bemor bilan doimiy aloqada bo'ladigan tibbiyot xodimi sifatida alohida ahamiyatga ega. Uning kasbiy mahorati, insonparvarligi va kommunikativ ko'nikmalari bemorning holatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Kelgusida palliativ yordam xizmatlarini kengaytirish, hamshiralar malakasini oshirish va hospis tizimini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. World Health Organization. Palliative Care. — Geneva, 2024.
2. Ahmedov A.Q. Hamshiralik ishi asoslari. — Toshkent: Ibn Sino, 2022.
3. Karimova N.R. Terminal holatlarda hamshiralik parvarishi. — Samarqand, 2023.
4. Sodiqova M.T. Reanimatsiya va intensiv terapiyada hamshiralik ishi. — Toshkent, 2021.
5. National Cancer Institute. Palliative Care in Cancer. — USA, 2023.
6. Rasulov D.X. Klinik hamshiralik va palliativ yordam. — Buxoro, 2020.
7. Mayo Clinic Staff. Hospice and Palliative Medicine. — USA, 2024.
8. Ismoilova G.K. Og‘riq sindromini nazorat qilishda hamshiralik parvarishi. — Toshkent, 2022.